

## CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND LIMES-UL DUNĂREAN ÎN NORDUL DOBROGEI

MIHAELA-DENISIA LIUȘNEA

Abordarea oricărui aspect istoric, care a marcat, într-un mod sau altul, evoluția omului, nu poate și nu trebuie să excludă contextul în care aceasta s-a desfășurat. Este vorba, în primul rând, de cadrul natural, modificările survenite în timp având desigur repercusiuni asupra acțiunii oamenilor, în tendința lor perpetuă de adaptare.

Astfel, demersurile istoricilor privind reconstituirea unor realități din trecut presupun analize interdisciplinare, în măsura în care acestea sunt determinate de factori de natură pur istorică, dar și de cei geomorfologici, hidrologici, climatologici, geologici ș.a. Practic, astăzi, numeroși specialiști critică teoriile monocauzale ale istoriei.

Pe de altă parte însă, încercările de studiu interdisciplinar pot fi considerate uneori hazardate, dar această opinie este infirmată atunci când sunt clarificate, chiar de la început, valorile datelor ce urmează a fi utilizate.

Realizarea unor conexiuni interdisciplinare, privind evenimente istorice, au un câștig de cauză în veridicitatea argumentelor și probelor invocate, având în vedere faptul că metodele de lucru ale arheologiei (în cazul acesta) sunt foarte apropiate de cele specifice diferitelor domenii ale geografiei.

O astfel de analiză se impune în cazul complexelor arheologice de pe cursul inferior al Dunării. Încercarea de reconstituire a situației exacte a hidrologiei în această zonă, în secolele de dominație romană, pe fondul modificărilor intervenite în evoluția sa ulterioară, s-ar putea constitui într-un demers util în înțelegerea elementelor de logistică și strategie militară.

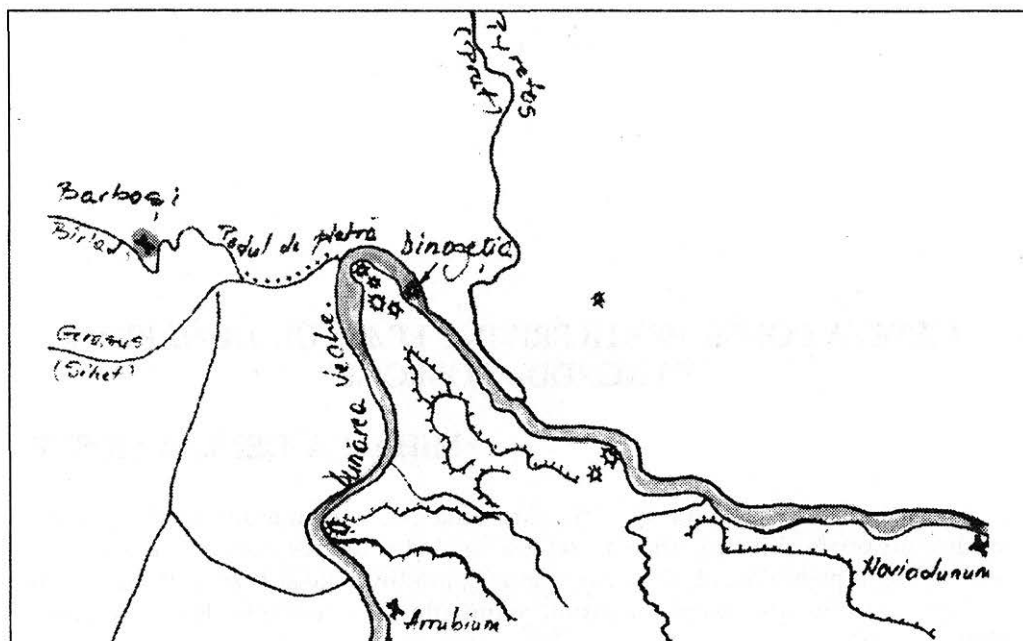
S-a stabilit astfel, pe baza cercetărilor efectuate de Emmanuel de Martonne, George Vâlsan, C. Brătescu, P. Cotet, A.C. Banu ș.a., că regiunea cotului Dunării, în special, ca întreaga luncă a Dunării de altfel, a suferit importante modificări hidrologice, în condițiile regresiei dacice<sup>1</sup>, în perioada antichității. Mai târziu, schimbările au urmat un alt curs sub influența transgresiunii valahe<sup>2</sup>, activă și astăzi.

În cursul acestei evoluții, nivelul apelor fluviului a oscilat, atingând un minim de - 4 m, în timpul regresiei dacice, în secolul al II-lea p. Chr., valoarea respectivă fiind

---

1. Marcu Botzan, **Datarea unei importante schimbări hidrografice la Cotul Dunării**, în Hidrotehnica, 31, 1986, 7, p. 214.

2. **Ibidem.**



1. Situația hidrografică de la Cotul Dunării în antichitate. (faza Dinogetia).



2. Situația hidrografică de la Cotul Dunării în prezent. (faza modernă).

raportată la nivelul actual<sup>3</sup>. Acest proces, rezultat al scăderii nivelului Oceanului Planetar datorită "pessim-ului climatic", a determinat eroziuni puternice în albia Dunării, ca și în depozitele de acumulare constituite în perioada transgresiunii eustatice a Mării Negre. Acestea din urmă, spălate în cea mai mare parte, au constituit nivelul de călcare al vechilor colonii grecești de pe malul Pontului Euxin<sup>4</sup>. S-au constatat o serie de schimbări care au apărut în zona Deltei, precum și dispariția unor brațe ale Dunării din regiunea Bărăganului. În lunca Siretului și la Cotul Dunării regresivitatea dacică a dus la reducerea suprafeței acoperite de bălți.

Analizând urmele păstrate în teren, specialiștii au putut reface traseul fluviului în perioada primelor secole creștine. Astfel, se știe că Dunărea folosea atunci o altă albie (Dunărea Veche – v. Pl. I, 1), care ocolea terminația nord-vestică a Podișului Dobrogean, după care făcea cotul la Dinogenția (Garvăn) și urma apoi traseul actualelor gârle Lățimea, Gârla Mare și Ciulinețul<sup>5</sup>.

În ceea ce privește apele Bârladului și ale Siretului, acestea curgeau, în aceeași perioadă, separat în lunca Dunării, pentru a se uni apoi într-o albie puternică, înaintând spre est până aproape de Dinogenția. Ridicată pe o popină stâncoasă, cetatea fondată în ultimii ani ai secolului al III-lea p. Chr., a preluat probabil funcțiile capului de pod de la Bărboși, unde o plasa Ptolemeu (III, 8, 4; 10, 1; IV, 10, 5)<sup>6</sup> (Pl. III) și **Itinerarium Antonini** (225,5)<sup>7</sup>. La sfârșitul secolului al III-lea p. Chr. popina pe care a fost ridicată fortificația era scăldată de apele Dunării Vechi. Noua cetate apare în dreapta Dunării abia în izvoarele epocii târzii, în **Notitia Dignitatum Orientis** (XXXIX, 24)<sup>8</sup> și la Geograful Ravennat (IV, 1, 17)<sup>9</sup>.

Oscilațiile de nivel ale Dunării Vechi pot fi urmărite cu ajutorul unor repere care sunt practic urmele arheologice. În acest sens este interesantă descoperirea, în urma săpăturilor efectuate la Garvăn în 1958<sup>10</sup> la o adâncime de 5-6 m, în zona **extra muros**, a unui strat de nisip, purtat de ape "cu aproximativ două mii de ani în urmă", arătând că în acest loc, pe terenul de la sud de cetate, nivelul de călcare se afla la adâncimea notată<sup>11</sup>. Puternica colmatare din zonă este evidențiată și de descoperirea unor terme romane la baza promontoriului, sub orizontul de călcare, îngropate în albia majoră a Dunării, în partea estică a cetății, dezafectate încă de la sfârșitul secolului în care au fost contruite (secolul al IV-lea p. Chr.)<sup>12</sup>.

Cursul antic al Siretului (**Hierasus**) forma de-a lungul Grindului Oalelor, pe care s-a putut recunoaște, alături de numeroase fragmente ceramice, și drumul roman ce

3. **Ibidem**, p. 215; D. Nicolaescu-Plopșor and Wanda Wolski, *Annuaire Roumain D'Anthropologie*, tom 7, Bucharest, 1970, p. 5 și 6.

4. A.C. Banu, **Date asupra unei transgresiuni de vârstă istorică în bazinul Mării Negre și al Dunării Inferioare**, 5, București, 1964, p. 237.

5. Marcu Botzan, **op. cit.**, p. 216

6. v. planșa III

7. **Itinerarium Antonini**, în **Izvoare privind istoria României**, I, București, 1964, p. 747-749. A fost întocmit în timpul împăratului Caracalla (212-218).

8. Ion Barnea și Gheorghe Ștefan, **Le limes scythicus des origines à la fin de l'Antiquité**, în **Actes du IX-e Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6-13 septembrie 1972**, București, – Köln - Wien, 1974, p. 21.

9. **Ibidem**.

10. Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa și B. Mitrea, în **Materiale VIII**, București, 1961, p. 584.

11. A.C. Banu, **op. cit.**, p. 244.

12. I. Barnea, **Dinogenția**, București, 1969.

lega **castellum**-ul de la Bărboși (Galați) cu Dinogetia<sup>13</sup>. Acest drum era pietruit și era încă cunoscut la începutul secolului nostru sub numele de Podul de Piatră, conform relatării lui Pamfil Polonic<sup>14</sup>.

La începutul secolului al XVIII-lea<sup>15</sup> Siretul a păstrat albia sa, alăturată versantului drept al văii și a început să curgă pe albia Bârladului, care se vărsa, până atunci, direct în Dunăre. N. Antonovici crede că în antichitate au existat două cursuri paralele, corespunzătoare râurilor amintite, și că informația lui Herodot privind faptul că Tiarantos (Bârladul) era afluentul Dunării este corectă<sup>16</sup>.

Datorită mișcărilor negative recente, de substanță, s-a produs, pe o mică porțiune a luncii Siretului (ultimii 30 de km), o concentrare a rețelei hidrografice, astfel că, în această zonă se regăsesc confluențele unor afluenți ca Bârladul, Putna, Rm. Sărat și Buzăul<sup>17</sup>. Aria de manifestare a acestor mișcări de subsidență este mult mai mare, ele afectând spațiul de la est de Argeș până la confluența Troțușului cu Siretul și se suprapun peste diferite sectoare de afundare ale Platformei epihercinice, care este fracturată de mai multe falii (profunde sau artificiale), reactivate în Cuaternar<sup>18</sup>.

Pessim-ul climatic postglaciar care a determinat regresivitatea dacică, a fost urmat de o perioadă de îndulcire a climatului<sup>19</sup>, ce a avut ca urmare o evidentă fază de transgresivitate, care a ridicat nivelul mării de la -4 m la cel actual<sup>20</sup>. Urmarea imediată a acestui proces a constituit-o intensificarea aluviunării și în consecință o ridicare continuă a patului albiei pe cursul inferior și pe brațele Dunării, în tendința acesteia de a-și readapta profilul de scurgere prin reducerea pantei.

Concomitent cu înălțimea eustatică a nivelului Mării Negre, s-a produs și o coborâre pe verticală a fundamentului geologic; aria de contact dintre Platforma Bârladului la Nord, platforma Valahă în Vest și Pânzele Măcin și Niculițel în Sud a fost afectată astfel, de modificări spectaculoase în timp, de ordin hidrologic în primul rând. La acestea au contribuit **remuul** ce se transmite, datorită transgresivității, pe Dunărea de Jos și procesele geologice de scufundare a frunții Platformei Covurluiului și a luncii situate în zona cotul Dunării, pe o linie de falie dispusă V-E, care îi conferă regiunii specificului seismic<sup>21</sup>.

Efectul cumulat al acestor factori îl reprezintă o mișcare subsidentă (de coborâre lentă și progresivă a fundului depresiunii amintite), compensată de inundarea și aluviunarea puternică, odată cu deplasarea spre nord a albiilor din zona Cotului Dunării, ce a condus la acoperirea practic a primei terase de deasupra luncii și a popinelor mai joase, la o înmulțire a bălților și, mai ales, la mutarea cursului fluviului spre Vest, spre Dunărea Nouă și spre Nord, spre Podișul Moldovei<sup>22</sup> (Pl. I, 2).

În aceste condiții, inundațiile, însoțite de sedimentare fluvială, au condus

13. Marcu Botzan, op. cit., p. 217.

14. **Ibidem.**

15. cf. N. Antonovici, 1938,

16. **Ibidem.**

17. Victor Sficlea, **Podișul Covurluiului. Studiu geomorfologic**, în **Masivul Ceahlău, Țara Giurgeului, Depresiunea Dărmănești, Podișul Covurlui. Cercetări de geografie a României**, București, 1980, p. 252.

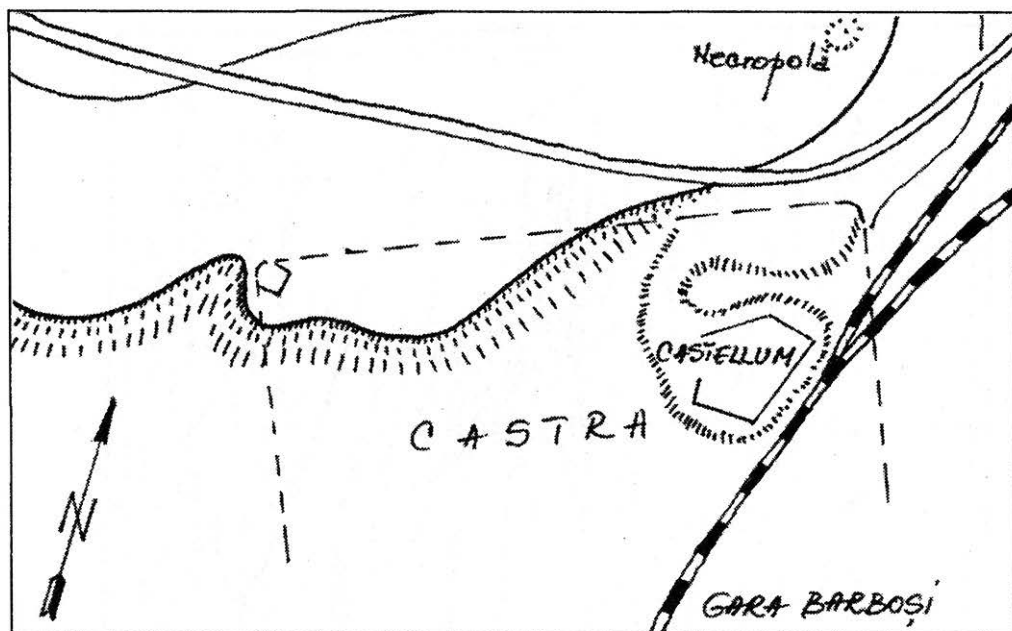
18. Gr. Posea, N. Popescu, M. Ielenicz, **Relieful României**, București, p. 252.

19. A.C. Banu și L. Rădulescu, **Delta Dunării**, București, 1965, p. 75 și urm.

20. **Ibidem.**

21. Marcu Botzan, op. cit., p. 214.

22. A.C. Banu, **Asupra genezei și vârstei limanelor fluviale de pe cursul inferior al Dunării și al afluenților săi**, în **Hidrobiologia**, tom 7, București, 1966, p. 244 și urm.



Planșa II. Planul castellum-ului și castrului (după S. Sanie).

inevitabil, la scoaterea din funcție a punctelor locuite de pe Valea Dunării și țărmul Mării, în timp ce între nivelele de locuire dacic și elenistic, respectiv roman și bizantin, există un strat de aluviuni de cca un metru<sup>23</sup>. Începând cu secolele V-VI p. Chr., pe Dunărea Inferioară, declanșarea procesului de colmatare i-a obligat pe romani și bizantini să-și ridice mai sus construcțiile și să ia măsuri de apărare împotriva inundațiilor<sup>24</sup>.

O analiză interdisciplinară se impune și în cazul complexului arheologic situat pe promontoriul Tirighina-Bărboși (Galați), a cărui cercetare a condus la apariția unor inadvertențe, în legătură cu semnificația construcțiilor respective situate pe versantul vestic al înălțimii amintite, într-o zonă considerată drept incinta unui castru<sup>25</sup>.

Astfel, în urma săpăturilor arheologice efectuate în perimetrul menționat, Silviu Sanie a dedus existența în timp a unui castru, ridicat la o dată ulterioară construcției **castellum-ului**<sup>26</sup> și a cărui amplasare făcea posibilă includerea acestuia din urmă în incinta sa<sup>27</sup> (Pl. II).

În interiorul presupusului castru cercetările au pus în evidență, în partea sa vestică, pe versant, existența unei necropole birituale și a unor structuri de locuire<sup>28</sup>, con-

23. A.C. Banu și Steliana Buzețeanu, **Date noi asupra proceselor actuale geomorfologice în Delta Dunării, cu privire specială asupra colmatărilor**, în Hidrobiologia, tom 7, București, 1966, p. 256.

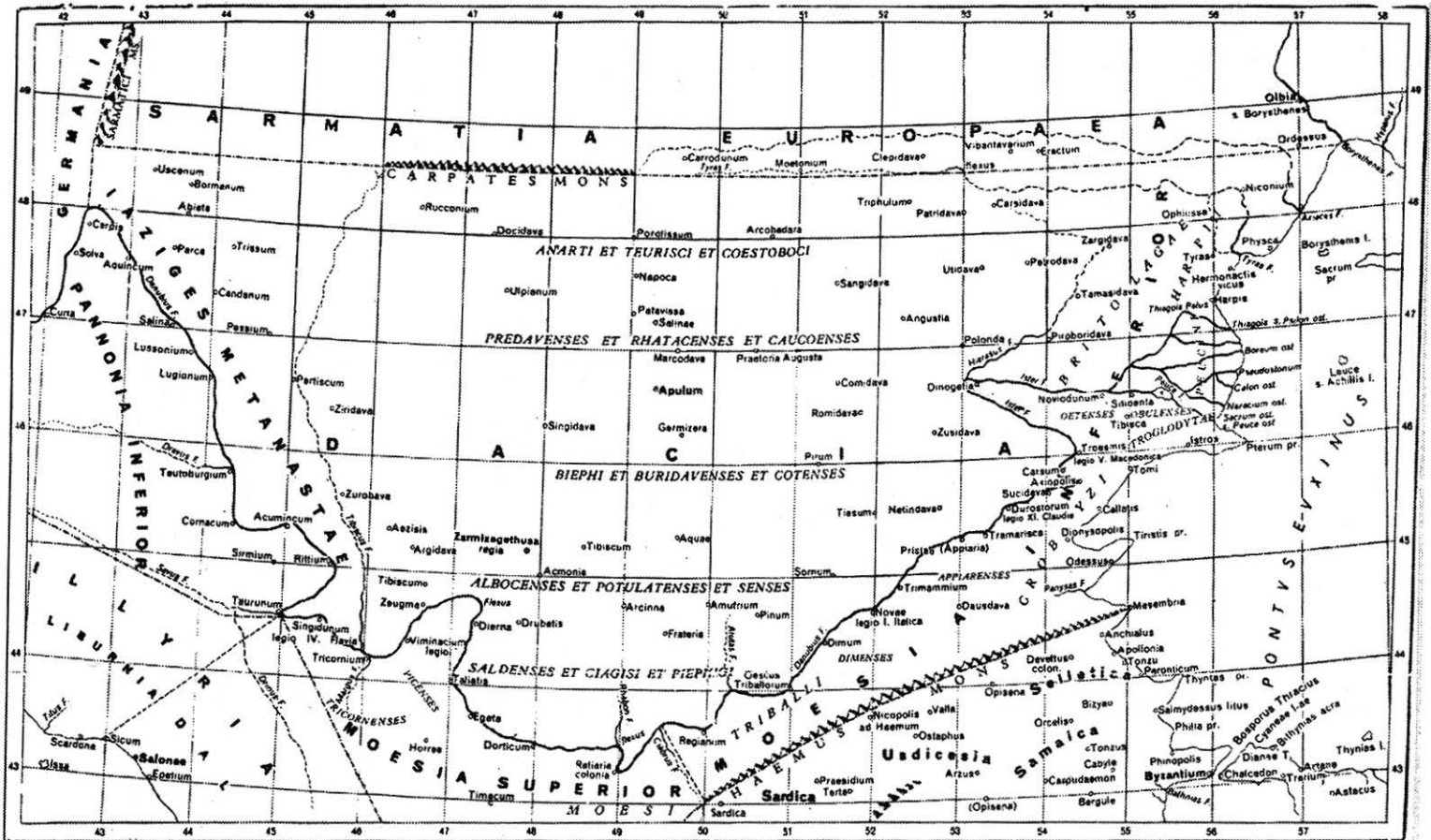
24. *Ibidem*.

25. Silviu Sanie, **Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. - III e.n.)**, Iași, 1981, p. 75-127; H. Daicoviciu, **Însemnări despre Dacia. Penetrația politico-militară romană în zona de la est de Carpați**, în "Steaua" (Revista Uniunii Scriitorilor), Cluj, XXXII, 1981, 10, p. 48 și 62; L. Petculescu, Pontica, 1982, p. 249-253.

26. O inscripție din 112-113 atestată în acest punct prezintă unei unități auxiliare, **Cohors II Mattiacorum**.

27. S. Sanie, *op. cit.*, p. 77.

28. *Ibidem*.



Planșa III. Dacia după Ptolemeu.

siderate de Silviu Sanie contemporane cu castrul. Cercetătorul ieșean afirmă chiar că o parte a necropolei pare să fi rămas întotdeauna între **castellum** și castru<sup>29</sup>.

Ideea existenței unui castru care închide în incinta sa **castellum**-ul, reamenajat eventual ca **praetorium**, a fost preluată și de alți specialiști printre care Hadrian Daicoviciu<sup>30</sup>, Nicolae Gostar<sup>31</sup>, Ion T. Dragomir<sup>32</sup>, L. Petculescu<sup>33</sup>, Emilia Doruțiu-Boilă<sup>34</sup>.

O parte dintre aceștia au observat însă inadvertențele rezultate din datele prezentate de Silviu Sanie în lucrarea sa<sup>35</sup>, astfel că H. Daicoviciu și Liviu Petculescu, atrag atenția, în cadrul unor recenzii sau lucrări, asupra cronologiei castrului, pe care cel din urmă îl consideră anterior **castellum**-ului, precum și asupra raporturilor castru-necropolă-locuințe civile (bordeie, semibordeie și locuințe de suprafață)<sup>36</sup>. Cei doi subliniază imposibilitatea acceptării ideii unei contemporaneități pe același spațiu a celor trei categorii de structuri arheologice cu caracter militar, funerar și civil<sup>37</sup>.

Revenind la observațiile lui Vasile Pârvan și luând în considerare faptul că, din punct de vedere practic, prezența castrului în zona promontoriului Tirighina nu a putut fi dovedită, suntem de părere că existența acestuia nici nu poate fi justificată în acest perimetru, din cauza condițiilor geomorfologice ale terenului respectiv. Este greu de crezut că romanii au putut amplasa un castru într-un spațiu atât de accidentat, cu denivelări de circa 40 m și pante abrupte în incinta fortificației respective.

Cât privește urmele cu caracter funerar și de locuire, ele ar putea fi explicate prin caracterul geofizic și hidrografic al terenului care a slujit de suport așezării civile ce se află situată în albia majoră, în apropierea promontoriului pe care a fost ridicată fortificația, în prezent, cea dintâi aflându-se sub triajul gării Bărboși (Galați).

Situația constatată pe teren, poate fi pusă în legătură cu unitatea Galați-Bărboși, o zonă afectată de mișcări subsidente<sup>38</sup>. Limitele acestei zone cuprind un areal mai vast, desfășurându-se pe structura depresionară a Câmpiei Române. În aceste condiții, odată cu manifestarea, începând cu secolul al II-lea p. Chr., a transgresiunii valahe, zona de subsidență a luncii Dunării, între Călărași și Galați, a fost afectată de inundații. Urmele acestor revărsări au putut fi urmărite în depunerile ritmice observate cu ocazia lucrărilor privind instalarea unei conducte de apă pentru Combinatul SIDEX (Priza Siret). Aceste depuneri sunt o dovadă a colmatărilor în urma staționării apelor în timpul inundațiilor, ce au afectat chiar zona aflată în imediata apropiere a promontoriului<sup>39</sup>.

Ca urmare se poate afirma că prezența celor două tipuri de structuri pe versantul

29. *Ibidem*, p. 79.

30. H. Daicoviciu, *op. cit.*

31. N. Gostar, *Danubius*, 1, 1967, p. 107-113.

32. L. Petculescu, *op. cit.*

33. Emilia Doruțiu-Boilă, *SCIV*, 23, 1972, p. 45.

35. S. Sanie, *op. cit.*, p. 92. Este interesant de remarcat că zona **castellum**-ului este singura neacoperită de alte structuri arheologice.

36. L. Petculescu, *op. cit.*, p. 250.

37. Se știe că romanii pedepseau cu moartea profanatorii de morminte, iar înmormântările **intra muros** apar abia în perioada creștină. H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 48.

38. Gr. Posea, N. Popescu, M. Ielenicz, *op. cit.*, p. 129.

39. S. Sanie, *op. cit.*, p. 77 – în campania arheologică din 1969-1970, la piciorul pantei promontoriului Tirighina s-a descoperit un zid de cca 1,95 m înălțime, la o adâncime de 1,80 m, ceea ce înseamnă că orizontul de călcare antic se află sub o pătură de colmatări de cca. 3,75 m.

promontoriului poate fi rezultatul unot situații deosebite, când, datorită inundațiilor, oamenii au fost nevoiți să se retragă, temporar, în zonele mai înalte<sup>40</sup>. Pentru datarea momentelor de inundație se impune stabilirea raporturilor necropolă respectiv compele temporare de locuire, precum și extinderea cercetărilor pe versant. În orice caz, încadrările cronologice de secol II –III p. Chr., a acestora sunt nejustificate.

La Noviodunum (Isaccea), cercetările au pus în evidență un strat de depuneri cu o grosime de doi metri care acoperă temeliile portului său, puse în secolul I. p. Chr.<sup>41</sup>.

În sudul Basarabiei, colmatările au dus la bararea gurilor de vărsare ale râurilor din această zonă, care s-au transformat ulterior în limane fluviale. Este cazul lacurilor, a căror origine se regăsește în acest proces, Cahul, Ialpug, Catalbug, Chitai (Cugurlui) și Conduc (Sasâc)<sup>42</sup>. În legătură cu aceste lacuri, este interesantă opțiunea românilor de a le include în arealul delimitat de valurile de pământ dintre râul Prut (Vadul lui Isac) și Lacul Ialpug (Belgorad) și mai departe de la Catalbug la Sasâc (Conduc), astfel încât să poată controla principalele surse de apă din zona de la Nordul Dunării de Jos.

Evoluția acestui sector al fluviului este strâns legată de procesele de subsidență ale Câmpiei Române, a căror maximă amplitudine și extensiune o ating în Nordul și respectiv Nord-Estul unității de relief amintite<sup>43</sup>. "Interesant este și caracterul de "defileu" pe care-l ia, la Cotul Dunării, lunca cuprinsă între Podișul Dobrogei și cel al Moldovei, cu o deschidere de cc. 7 km<sup>44</sup>.

A.C. Banu consideră că "momentul critic al procesului transgresiv" a coincis cu maxima presiune exercitată de migratori asupra frontierelor Imperiului Roman și a celui Bizantin<sup>45</sup>.

În același timp, procesele maritime reprezintă cauzele apariției și evoluției celor de pe fluviu, care au condus la "stingerea" cetăților romane de la Noviodunum și Dinogenția în secolul al VI-lea<sup>46</sup>.

În concluzie, se poate afirma că depunerile ritmice datorate inundațiilor pot ajuta, în cadrul unei abordări interdisciplinare, la reconstituirea ritmicității acestora, ca și la determinarea unei modificări de natură hidrologică, ce pot fi datate pe baza materialului arheologic. În același timp, posibilitatea stabilirii unei cronologii cât mai sigure privind evoluțiile geomorfologice, pornind de la cauze geotectonice sau climatologice, contribuie la o mai bună înțelegere a unor situații istorice concrete (tipuri de așezări, preocupări economice, trasee comerciale ș.a.).

40. De aici și caracterul locuințelor (bordeie, semibordeie, locuințe de suprafață), realizate din materiale cu rezistență mică în fața intemperiilor, pe termen lung.

41. Portul a funcționat în perioada bizantină (secolele X-XII) și mai târziu, în secolele XIII-XIV.

42. A.C. Banu, **Asupra genezei și vârstei limanelor fluviale...**, p. 243

43. Gr. Posea, N. Popescu, I. Ielenicz, **op. cit.**, p. 129 și urm.

44. Macu Botzan, **op. cit.**, p. 214.

45. A.C. Banu, **Date asupra unei transgresiuni de vârstă istorică în Bazinul Mării Negre ...**, p. 248.

46. **Ibidem.**



## QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LE LIMES DANUBIEN EN NORD DE LA DOBROUDJA

- Résumé -

Pour la compréhension de l'inadvertances en ce qui concerne les constructions romaines (l'établissement fortifié, les habitations et le complexe funéraire) découvertes dans la région du Bas Danube (au Nord de la Dobrudja), au point nommé Tirighina – Bărboși (Galați), on a pris en considération éléments spécifiques: la position périphérique de la région dans le cadre de la monde romaine et la nature particulière du terrain.

Au Nord de la Dobrudja la tectonique de distension est à l'origine de mouvements verticaux, par un tassement lent appelé subsidence. Par le jeu de la subsidence l'abaissement des cuvettes diminue progressivement la pente des cours d'eau qui n'ont plus en la force nécessaire au transport de leur charge jusqu' à la mer. Ainsi, ces alluvions se déposent au moment des inondations.

### Liste des illustrations

- Pl. I. 1. – La situation hydrographique au Tournant de la Danube en Antiquité  
– l'étape Dinogetia. (d'après Marcu Botzan)
2. – La situation hydrographique au Tournant de la Danube à l'heure actuelle  
– l'étape moderne. (d'après M. Botzan).
- Pl. II. – Bărboși. Le plan du **castellum** et du camp romain (d'après S. Sanie).
- Pl. III. – Dacia – d'après Ptolemeu.